

JELENÉSEK MÁRIA ELJEGYZÉSE ÉVKÖRI ÜNNEPÉN

Az 1994-ben megrendezett második szegedi vallási néprajzi konferencián, majd 2000-ben az Erdélyi Zsuzsannát köszöntő ünnepi tudományos ülésen a Szűz Mária eljegyzése évköri ünnep (január 23.) hazai hitéleti- és szakirodalmának értelmező áttekintésére, valamint a rituális szokásgyakorlat recens elterjedésének bemutatására vállalkoztunk.¹ Az e témában általunk megfigyelt palócföldi ünneplés ugyan a 20. század utolsó két évtizedében valósult meg, mégis – az alábbiak értelmében – szinte modell értékűnek találtuk azt a paraszti időszemlélet, idő és emlékezet tekintetében. Jelen alkalommal e szempont szerinti bemutatást kívánunk nyújtani.

A palócok egyik első, 1850-es évekbeli ismertetése annak hangsúlyozásával kezdődik, hogy e népcsoport az elmúlt századokban mindvégig megmaradt katolikusnak, és vallásosságukat kultúrájuk, mentalitásuk egyik alapvető ismervének tekintette.² Magyarország kegyképeinek leírása a Mátraverebély-szentkúti kegyhely ismertetésénél 1836-ban már 18. századi kútfőkre hivatkozva emeli ki a palócok folytonos katolikus mivoltát, és szembeállítja azt a táj egyéb népességének más felekezetbe kerülésével: „... midőn a’ Török ezt az egész tájékat bírta, (...) a’ katolika Anyaszentegyháztól eltávozottak ugyanezen a’ tájékon elszaporodtak. Kivévéen a’ Palótzokat, kik a’ Római Anyaszentegyházat soha el nem hagyták.”³ Többen hangsúlyozták a palóc vallásosság misztikus beágyazódását. Egy 19. század végi jellemzés országos viszonylatban is e népcsoport esetében tartja legmeghatározóbbnak a hagyományos mágikus-misztikus tudatvilág szerepét.⁴ Nemcsak búcsújáró helyekhez fűződtek látomásos élmények, hanem szokványos helyekhez, tárgyakhoz is. Például 1866-ban a harmadik-negyedik vármegyéből is özönlött a nép Karancskeszibe (Nógrád m.), hogy ott egy kútban megláthassa az Oltáriszentséget égő gyertyákkal és angyalarcokkal körülvéve.⁵ A közeli Karancsság (Nógrád m.) határában lévő kút pedig szentkúttá is vált

¹ Limbacher 2001a, 2001b.

² Reguly 1994. 142.

³ Jordánszky 1836 (1988). 36-37.

⁴ Istvánffy 1900. 192.

⁵ Findura 1885. 202.

szintén 1866-ban, a helyhez kapcsolódó látomások nyomán.⁶ Egy századforduló tájára vonatkozó leírás szerint a Mátra vidékén csodálatos dolog majd minden-
kivel megesett, legalább kétszer-háromszor életében.⁷ Történelmi krízisek idején fokozódott a transzcendens élmények iránti fogékonyság. Így az első világhábo-
rú alatt gyakran kelt szárnyra a hír, hogy hol itt, hol ott jelent meg Szűz Mária, s különböző jóslatokat mondott.⁸ Máig sem szűnő hatást gyakoroltak a franciaor-
szági Lourdes-ban 1858-ban létrejött Mária-jelenések: Bernadetthez hasonlóan sok magyar leánynak is támadtak látomásai,⁹ és a lourdes-i jelenések emléknap-
jai beépültek a katolikus egyházi év ünnepkörébe. A még hosszan sorolható pél-
dák szemléltetik, hogy a palóc vallásosság sajátos erőforrása a túlvilág és az iste-
ni jelenlét közvetlen megtapasztalása, jelentősrészt egészen napjainkig. A palóc
néphit vizsgálata alapján készült összegzés országos összehasonlításban is jel-
lemzőnek találta, hogy a nagyrészt vallásos hiedelemanyag igen tekintélyes há-
nyada sorolható ma is az eleven, hitt jelenségek közé.¹⁰

A hagyományos Mária-ünnepek sorában első a Szent Józseffel történt kéz-
fogó emléknapja, de Mária eljegyzése énekét – mint a Szentlélek mátkájáról szó-
ló szöveget¹¹ – szokás volt például Mátraverebély-Szentkúton és a zarándokúton
Nagyboldogasszonykor is énekelni.¹²

A 20. század derekától a palócföldi népi vallásosság egyik meghatározó
összetevője a hasznosi népi kegyhely (Heves m.), illetve Csépe Klára tevékeny-
sége, mely révén az ottani események megvalósultak. Mindehhez a több évszá-
zados Mátraverebély-szentkúti búcsújárás szolgáltattott alapot.¹³ Hasznoson és a
kegyhelyen az 1947-ben kezdődött látomások nyomán Csépe Klára körül hama-
rosan közösség szerveződött, nagyjából 50-80 kilométer sugarú települési kör-
zetből. E kegyhelylátogató közösségben a csoporttag tradicionális módon, jelen-
tős részt már kisgyermek korában kezdett a képződő hagyományokba belene-
velődni, melynek során a közösség és vezetője mintegy előírta az egyes kegyhe-
lyi és mindennapi helyzetekben tanúsítandó viselkedést.¹⁴ Csépe Klára példáján
a paraszti misztika szinte keletkezésében volt megragadható: a természetfölötti
kapcsolat rajta keresztül interakciós helyzetbe került, melyben a közösség által
őrzött vallási hagyományok az élmény szintjén aktualizálódtak és örökítődték
tovább. Látomásai rendre az egyházi év ünnepei köré sűrűsödtek, tehát a jeles
napok a látomások egyfajta rendezőelvének bizonyultak, s időről időre a földi
és a mennyi világ összefüggő, misztikus egységben történő szemléletét vala-
mint a belőle fakadó sajátos mentalitást juttatták érvényre.¹⁵

⁶ A karansági... é. n.

⁷ Morvay 1981. 198-203.

⁸ Manga 1962. 359.

⁹ Manga 1962., Barna 1985., 1987. 224., Limbacher 2003.

¹⁰ Barna 1989. 599.

¹¹ Vö. Limbacher 2001a. 308.

¹² Adatközlő: Balázs Istvánné Horváth Veron Rimóc /Nógrád m./

¹³ Manga 1962., Jádi-Tüskés 1986., Limbacher 1998., 2001c.

¹⁴ Limbacher 1998a., vö. Kelemen 1978. 146.

¹⁵ Vö. Jádi – Tüskés 1986.

Nagyban ez a misztikára fogékony lelkesültség szolgált indítékkul, hogy a hasznosi szent forrásnál és a környező búcsújáró helyeken ismeretséget kötő zarándokok, előnékesek, illetve búcsúvezetők meghívják egymást a legtöbbjük számára addig ismeretlen Mária eljegyzése évköri ünnep megtartására. A Palóc-földön föltárt szokásalakulás kezdete is látomásos élményhez kötődik, amelyért viselt megpróbáltatások legnagyobbika volt, hogy az ecsédi (Heves m.) előimádkozó asszonyt néhány hetes börtönbüntetésre ítélték. Egy sorstársától itt ismerte és tanulta meg a Mária menyegzője ájtatos szokását. Az ennek hatására kialakuló ecsédi szokásgyakorlat a vezetésére vállalkozó Ludányi Jánosné álomlátása útján egészült ki és vált hiánytalan összeállítássá. Az ünnep megtartásához és szokássá izmosodásához sorsszerű motivációt jelentett, hogy Ludányiné házasságkötése egybeesett Mária menyegzője kalendáris ünnepével (január 23.) csakúgy, mint azé a gyermektelen házaspáré, akik életük végéig minden évben helyet adtak az eljegyzés helyi megüléséhez.¹⁶ Azután a szomszédos Lőrinciben (v. Nógrád, Heves m.) is néhány év alatt úgy meggyökeresedett az ünnep megtartása, hogy már többen is helyt adtak lakásukban a szokásnak. 1975-ben egy a hasznosi kegyhelygondozásban – látomásos ösztönzésre – nagy részt vállaló asszony¹⁷ Csépe Klárát is meghívta. Klára asszony ez alkalommal megjövendölte, hogy majd lesz egy férfi, akinek szintén Mária-látomásai lesznek, mert „...kérte a Szűzanyát, hogy ne csak őtet üldözzék e, hogy jelenési van, hanem valakinek másnak is adjon”.¹⁸ Röviddel utána, Mária menyegzője ünnepének harmad napján, január 26-án vasárnap egy tari (v. Heves, Nógrád m.) férfinak¹⁹ saját lakásában megjelent Szűz Mária – és miként korábban Csépe Klárát a számára addig ismeretlen Örökimadás című imakönyvből való imádkozásra szólította föl – a tari embernek a megkötozött kezű Jézus olvasóját mondta, hogy végezzék. Ez számára addig szintén ismeretlen volt, bár a hasznosi kegykápolnában nagyméretű szobra volt látható. (1. kép) Azután, még ugyanaz nap „...így az első szobába, ott a sarokba ott lebegett neki vagy két óra hosszat a Szűzanya.”²⁰ Az utóbbi jelenség megfelel a sajátos paraszti szoborszemléletnek, és mintegy a szentsarok tárgyi világának eleven létezőként való jelenlétére utal. E látomás utáni években a helyi eljegyzési ünnepet a tari férfi és felesége saját otthonába fogadta, melyet rendre a férfi első jelenésének évfordulóján, január 26-án tartanak. Jelenései gyakorta ismétlődtek, és az évenkénti eljegyzési ünnepeken rendre előfordultak.²¹

Ahogyan a tari férfi számára a látomást Szűz Mária adta, úgy általában a Mária eljegyzése ünnep megtartásában is számos körülményt maga a Szűzanya „rendelt el”, illetve „befolyásolt”. Így az 1970-es évek utolsó harmadától a Magyarnándorban (Nógrád m.) is szokásba jött eljegyzési ünnepen Csépe Klára is

¹⁶ Limbacher 2001b. 161-162.

¹⁷ Adatközlő: Makso Béláné Nagy Katalin (sz.1921, Ecséd) Lőrinci Árpád u. 24.

¹⁸ Adatközlő: Kovács Jánosné Galcsó Erzsébet (sz.1929.) Szurdokpüspöki Kossuth u. 4.

¹⁹ Adatközlő: Göröcs Miklós (+1981.) Tar Táncsics u. 26.

²⁰ Adatközlő: Göröcs Miklósné Erki Ilona (sz. 1932) Tar Táncsics u. 26.

²¹ Adatközlő: Göröcs Miklósné Erki Ilona (sz. 1932) Tar Táncsics u. 26.

részt vett, mert „...a Szűzanya küdte”.²² Itt a szokáshoz használatos házioltár számára a gazdasszony külön asztalt csináltatott, amit az asztalos nem tudott elvállalni a kért határidőre, leterheltsége miatt. Ezt követően azonban fölkereste őt a mester: „...azt mondja az asztalos, hogy képzelje el, neki kellett fogni az asztalnak megcsinálni. (...) ...nem tudja, azt mondja, hogy mi van vagy hogy van, de neki ezt, ehhe kellett fogni”.²³ Hasonlóan „égi befolyásra” készült el a házioltáron lévő öltöztetett Mária-szobor koszorúja is: „Pesten csináltattam, csak elindútam, hogy csináltatok. Oszt mikor bemegyek a Garay piacnál, ott a sarkon van a koszorús (...) aszongya, hogy készen van a koszorú, amit tetszett csinátatni. Nézek rá, mondom én nem vótam még itt, én most jövök megrendelni. Aszondja, ne mondja, itt vót a hét elején maga megrendelni és kihozza, és ugyanolyat, amilyet csak elképzeltem. Olyan igaz, mint ahogy itt ülök e.”²⁴ (3. kép)

A jelenéses tari ember lakása házioltárának kialakulásához is természetfeletti élmények kapcsolódnak. A 70-es évek közepén a látomásos férfi számára „jelezve vót”, hogy majd ajándékot kap. „...hát aszongya, milyen ajándékot, hát nem tudom. Oszt hát a Szűzanyának a szobrát hozta el [a kisebbet, egy rokokó] meg azt a Szeplőtelen Szűzanya szobrot, akit emlegettem, hogy az ostyába megláttam a Szentkúton. Meghalt az apja, az olyan szoborcsináló vót (...) ...dehát ez nincsen rendesen kidolgozva, meg mondta az ember is, hogyhát nem szép ez a szobor. Aztán meg ez a Szűzanyának nem tetszett. Aszondja nem azt imádod, hanem engemet [sic!], nem azt a szobrot. Úgyhogy azt aszondja, megfogadtam, hogy többet nem mondom neki”.²⁵ (2. kép) Az ilyen, több esetben természetfeletti befolyással létesült Mária eljegyzése házioltárok aztán impresszív hatást fejtettek ki a többségükben misztikus beállítottságú résztvevőkre. Az ünneplés terjesztésében a későbbiekben főszerepet vállaló szurdokpüspöki (v. Heves, Nógrád m.) előénekesasszony számára emlékezetes maradt első találkozás az ünneppel: „...nagyon megható vót. Nagyon-nagyon el vótam utánna ragadtatva, hogy hát olyan szépségek, amik ott vótak: öltöztetett Mária-szobor fehér ruhába, meg Szent József, meg nyílasztott virágok, orgonák (...) meg a fákrul is szedtek le ágakat, azok is kinyíltak”.²⁶

A misztikus irányultságú mentalitás hagyományképző erejét mutatja, hogy Herencsényben (Nógrád m.) 1990-ben dramatizált változatban adtak helyet Szűz Mária eljegyzési ünnepének. Hét esztendővel korábban a magyarnándori plébános már szintén színdarabot formált az eljegyzési történetből, amely előadásra került a helyi plébániatemplomban. A herencsényi előénekesasszony ezért levélben kereste meg a plébánost: „Hát én annak nagy gyorsasággal mindjárt írtam. Dehát most vagy a Szűzanya így akarta, vagy nem tudom ki akarta,

²² Adatközlő: Tamás Jánosné Fulkó Ilona (sz.1940. Szandaváralja /Nógrád m./) Magyarnándor Ady u. 6.

²³ Adatközlő: Tamás Jánosné Fulkó Ilona (sz.1940. Szandaváralja /Nógrád m./) Magyarnándor Ady u. 6.

²⁴ Adatközlő: Tamás Jánosné Fulkó Ilona (sz.1940. Szandaváralja /Nógrád m./) Magyarnándor Ady u. 6.

²⁵ Adatközlő: Göröcs Miklósné Erki Ilona (sz.1932) Tar Táncsics u. 26.

²⁶ Adatközlő: Kovács Jánosné Galcsó Erzsébet (sz.1929) Szurdokpüspöki Kossuth u. 4.

de még csak annyi válasz se gyűtt rá, hogy no nincs meg, vagy-vagy valami (...).²⁷ A plébános válaszára várva egyre közeledett január 23. és az előénekes-asszony időzavarba került. Mégis úgy élte meg az egész előkészületi időt, „...hogyan ennek [az előadásnak] meg kellett történni”, ezt mindvégig érezte. Egyik falubelije föl hívta figyelmét egy könyvlistára és pesti címre, ahol vallásos kiadványokat lehet megrendelni. „Hát (...) mint akinek mondják, mikor belépek az ajtón, hogy ülj le, azt gyorsan nézd át, hogy mik a könyvek. Még a kabát is rajtam, leülök, nézem a címeket, mingyá benne van így befoglaltatva, hogy Szűz Mária eljegyzése, kánai menyegző (...). Akkor mingyán leültem, írom a levelet. (...) Egy-két napon belül jön az egész kötet, írta, hogy negyedtizenkettőkor csomagolt, ahogy későn kapta meg a levelet, csak azért, hogy minél előbb ideérjen.” Az ünnepéről szóló rész csak nagy vonalakban szólt az eseményről, „hát mondom ebből nem tudom, hogy lesz szereplés”. De „amikor el kezdtem vóna írni, csak mint akinek mondják, hogy ezt a sort, ezt a sort ehhez, így! És, hát csodaszépen összejött belőle”.²⁸ (4. kép)

A Mária eljegyzése szokás recens elterjedésében Csépe Klára nem képviselt közvetlen szerepet, bár nyilvánvalónak látszik, hogy a folyamat megvalósulásához szükséges volt az a lelki, sőt fizikainak tekintett élményanyag, amelyet a hasznosi kegyhely a vonzaskörzetben nyújtott. Jádi Ferenc és Tüskés Gábor Csépe Kláráról készített hiteles összefoglalása szerint Klára asszony nem pusztán különleges képességekkel rendelkező, hagyományra orientált vallásos személyiség, homo religiosus, hanem egyben forrása a vallásos hagyományoknak, hagyományképző erő, tehát homo tradens is.²⁹ Témánk ezt az összegzést tovább árnyalja. Csépe Klára kétségtelenül kiemelkedő szerepet vállalt, amikor az 1940-es évek végi politikai-társadalmi rendszerváltás születésekor küldetéstudatának megfelelően föl vállalta és rendíthetetlenül gondozta a hasznosi kegyhelyet, illetve népi búcsújárását. A paraszti vallásosság egészében azonban sokféle kiemelkedő egyéniség vállalt szerepet, mint a Mária eljegyzése ünnep megtartásában az ecsédi (Heves m.) Ludányi Jánosné Maksa Stefánia, a lőrinci Velez Györgyné Kerek Ilona, a szurdokpüspöki Kovács Jánosné Galcsó Erzsébet vagy a magyarnándori Tamás Jánosné Fulkó Ilona. Összességében Csépe Klára is inkább a hagyomány befogadója, megélője és tovább adója, mint új hagyomány teremője. Másrészt viszont a közelmúltban is számosan voltak homo tradensként a hagyomány megújítói. Közéjük tartozhatott az a laikus prédikátor is, aki a szurdokpüspöki előénekesasszony első Mária eljegyzési részvétele alkalmával Lőrinciben szintén meghívott volt: „Vótak Pestrő is, prédikátor is. E[gy] férfi. Azt az e, mint egy pap. Valami olyan, valami jámbor lélek lehetett, az szokott prédikálni, de gyönyörűbben [sic!] (...) Hogy a Szűzanya mondta, hogy ő választ ki magának, mint valamikor az Úrjézusnak vótak apostolai, hogy egy pár személyeket. Hogy akik az egész faluér engesztelnek. Hogy nagyon tudjanak imádkozni meg engesztelni”.³⁰ A hagyomány megújításához ugyanakkor szük-

²⁷ Adatközlő: Horák Istvánné Vincze Mária (sz.1941) Herencsény Lisznyai u. 2.

²⁸ Adatközlő: Horák Istvánné Vincze Mária (sz.1941) Herencsény Lisznyai u. 2.

²⁹ Jádi-Tüskés 1986. 549.

séges az a tradicionális kulturális közeg, amelyben az újraelevenedés bekövetkezhet, illetve a szokásalakulás folytatódhat.

Szűz Mária eljegyzése története maga is a fenti élményekhez hasonlóan a történesek isteni befolyásolását és a csodajelen alapuló jegyes-kijelölést foglalja magában. Ezeken túlmenően a kánai menyegzővel rendre egybefoglalt ünnep misztikus, sőt látomásos megéléséhez további háttérrel nyújt a ponyvátörténetek, énekek olyan bevezetése, mint például, hogy „lélekben utazzunk el Jeruzsálembe és vegyünk részt a Szűzanya eljegyzésében”³¹, vagy már az olyan készüllet, hogy szokássá vált ajándékot hozni: örömkalácsot, süteményt, bort, virágot azaz hozzájárulni a menyegzőhöz, miként falusi lagzik alkalmával is szokás. Ez irányba hatott a ritualizált viselkedésmód: az ünnepi házioltár megszemlélése, ahol az eljegyzési történetnek megfelelően ott a kivirágzott József-ág, karton táblácskán a „JÓZSEF” felirattal; a kereszt megcsókolása, érintőzés vagyis a szobrok megsimogatása, és a Kánai menyegzőbe hajló szokásgyakorlat során az ének szinkron gesztusokkal való dramatizálása-megjelenítése (5., 6., 7. kép). E rituális-misztikus mentalitás további háttérét adják a szokásgyakorlat olyan többé-kevésbé helyi sajátosságai, mint:

- a Mária eljegyzése ünnep kifejezetten lagzis jellege, amit szakrális minta követésével indokoltak: „hozzákészülünk, aszongya a Szűzanya menyegzőjén is még a Mennysországból is hoztak ételeket”³² (8. kép);
- hogy a Kánai menyegző alkalmával hat pohárba öntenek bort a bibliai hat köedény mintájára;
- illetve, hogy archetipikus mintakövetéssel a kánai menyegzőt éjfélkor rendezik, „mert [Kánában] éjfélkor fogyott el a bor”.³³

E szemléleti háttérhez igazodó mentalitás tükröződött 1983-ban a magyarnándori templomban tartott eljegyzési ünnep alkalmával: mint mondták, a Mária-oltárnál (9. kép) valami hullott fönről alá. A hívek egy része vonzódott a jelenség bibliai motíváltságú, misztikus időszemlélettel történő tradicionális értelmezéséhez: „- Mi vót az? Mannahullás?”³⁴ – Felmorajlott az egész nép a templomba, mint a méhkas.³⁵ – Mint mikor a hó hull, úgy vót ott a kis oltárná, ahol a Szűzanya van. Aszonták, hogy a plafon potyog. Azt a kételkedők elmentek, hogy fölszedjék a plafonnak a festéket. Mikorra odaértek, hogy szednék, semmi nem vót.³⁶ – Kétszer ismétlődött. Mikor a Szűz Mária történetit mondta a pap, meg mikor odaértünk [az éneken], hogy „ilyen fényes eljegyzés még nem volt soha”, mer két felekezetbe vót.³⁷ – Az csoda vót, az teljesen olyan csoda vót,

³⁰ Adatközlő: Kovács Jánosné Galcsó Erzsébet (sz.1929) Szurdokpüspöki Kossuth u. 4. Egyéniségének bemutatására lásd Limbacher 1998a.

³¹ Adatközlő: Kovács Jánosné Galcsó Erzsébet (sz.1929) Szurdokpüspöki Kossuth u. 4. Egyéniségének bemutatására lásd Limbacher 1998a.

³² Adatközlő: Velez Györgyné Kerek Ilona (sz. 1910. Lőrinci) Hort /Heves m.)

³³ Adatközlő: Thorák Károlyné Bencsik Rozália /sz.1910/ Karancsberény (Nógrád m.)

³⁴ Adatközlő: Göröcs Miklósné Erki Ilona (sz.1932) Tar Táncsics u. 26.

³⁵ Adatközlő: Kovács Jánosné Galcsó Erzsébet (sz.1929) Szurdokpüspöki Kossuth u. 4.

³⁶ Adatközlő: Kovács Jánosné Galcsó Borbála (sz.1932) Szurdokpüspöki Szabadság u. 6.

³⁷ Adatközlő: Göröcs Miklósné Erki Ilona (sz.1932) Tar Táncsics u. 26.

hogy akik ott vótak, ott az mindenki morajlott, mindenki látta, mindenki elismerte, hogy ott valami nagyon nagy dolog történt. Különös kegyelem volt”.³⁸

Otthon, a személyesen meghívott, hasonlóan vallásos jó ismerősök körében, a saját előénekes vezette rítus során évről-évre adódnak látomásos élmények:

„Amikor nálunk vót [a Mária eljegyzése ünnep 1988-ban (adatgyűjtés ugyanabban az évben)] akkor is, Bözsi néni imádkozott, mellette egy idegen asszony ült, én ültem a fotelba [oldalt]. S egyszercsak hallok egy hangot, aszondja, hogy helycsere. Hej, de mondom, hogy hát ki beszél hozzám? Akkor egy erősebb hang, de má akkor *akaratom ellenére* fölugrottam. Fölkelek a fotelból, s akkor, hát Bözsi néninek ott vót a látomás. S akkor én folytattam tovább az imát.³⁹ – Mer má oszt akkor nem tudtam imádkozni tovább, már nem gyűtt hang a számra, csak úgy maradtam, úgy maradtam, hogy no se szem lecsukva, csak úgy maradtam, oszt megláttam a Szűzanyát nagy fényességbe meg Szent Józsefet. Ugye oszt akkor nincs semmi, se fal, se semmi, csak a tér van, oszt csak a Szűzanya van nagy fényességben. Minden más eltűnik.⁴⁰ – Azt azt mondta a Bözsike, hogy nagyon-nagyon soká vót itt a Szűzanya, azt akik itt vótak, arra mindre külön adott áldást, aszondja.”⁴¹

„Olyan felejthetetlen napok mind. Mind olyan különös kegyelem. (...) Mikor megjelenik a Szűzanya, hogy ő, no észreveszem, hogy gyün, itt van köztünk. Van, tized rószafüzérekét is, hogy elvégezzük, oszt tart, hát ott van. Mind ahogy a papíron is, hogy ott megjelenik közöttük, akik őhozzá imádkoznak, oszt elgyün valóságba. Azt nekem azt meg kell tunni.⁴² – Egy virág megrezdül, észre lehet venni, meg villany elalszik, olyan jelek vannak, amikor má őneki látomása van. (...) Vót olyan, aki azt mondta, hogy a Szűzanyának a könnyit, hogy látta, azt letörülte az arcáró patai asszony [Gyöngyöspata, Heves m.], hát szobornak, szobornak a könnyit.⁴³ – Volt, mikor eccer azt mondta a [tari Göröcs] Miklós, hogy jött a Szűzanya, azt a palástjával befedett bennünket.”⁴⁴

„Hát örül neki a Szűzanya, keveset [szól], no, hogy örömmel fogadja. Hogy ne hagyjuk abba, majd mindig ingunk, hogy sokan hát sokfelé is vagyunk, azt kéri, hogy hát ne hagyjuk abba. Hogy mondjam a többieknek is, hogy ne inogjanak, ne huzakodjanak, hanem gyerünk, nem lehet abbahagyni, az engesztelés kell. Hogy megkaptuk a kegyelmet, folytassuk. Tartsunk össze.”⁴⁵ (10. kép)

Magyarnándorban „...ugye menyegzőn vótunk, azt így gondókoztam azon, hogy hát én még sohase láttam, nem tudom, hogy milyen az, hogy elragadtatás

³⁸ Adatközlő: Kovács Jánosné Galcsó Borbála (sz.1932) Szurdokpüspöki Szabadság u. 6.

³⁹ Adatközlő: Tamás Jánosné Fulkó Ilona (sz.1940. Szandaváralja /Nógrád m./) Magyarnándor Ady u. 6.

⁴⁰ Adatközlő: Kovács Jánosné Galcsó Erzsébet (sz.1929) Szurdokpüspöki Kossuth u. 4.

⁴¹ Adatközlő: Tamás Jánosné Fulkó Ilona (sz.1940. Szandaváralja /Nógrád m./) Magyarnándor Ady u. 6.

⁴² Adatközlő: Kovács Jánosné Galcsó Erzsébet (sz.1929) Szurdokpüspöki Kossuth u. 4.

⁴³ Adatközlő: Kovács Jánosné Galcsó Borbála (sz.1932) Szurdokpüspöki Szabadság u. 6.

⁴⁴ Adatközlő: Tamás Jánosné Fulkó Ilona (sz.1940. Szandaváralja /Nógrád m./) Magyarnándor Ady u. 6.

⁴⁵ Adatközlő: Kovács Jánosné Galcsó Erzsébet (sz.1929) Szurdokpüspöki Kossuth u. 4.

vagy valami. S akkor a rózsafüzért mondtuk a harmadik tizedné (...). Azon gondókoztam, hogy ezek olyan sok mindent látnak, bár én nem erőtetem azért az Úrjézust, hogy én is lássam vagy valami, de mégis. És akkor az történt, hogy hirtelen nem láttam semmit, csak nagy fényességet, oszt csak a Szűzanya fejit lehetett az egész oltárbó, se gyertyákat, se szobrokat, semmit, de úgy éreztem, mintha nem is élnék. (...) Először olyan különös illatot éreztem (...), és akkor utána, mintha megelevenedett vóna ott az az Úrjézus-kép [ami a magyarnándori lakásban az oltár fölött a falon függ] (11. kép), olyan végtelen erő tört belőle így át a szívembe. Rögtön arra gondótam magamba, jaj de jó lenne így maradni, de mondom, ha szükséged van még rám édes Jézusom, de abból végtelen erő áradt ki [1989. február]."⁴⁶

1980. táján a magyarnándori előénekesasszony a házában összegyűlt ünneplő sokadalom búcsúzásakor hangot hallott, „hogy ne menjenek még el, ne búcsúzzanak el, még maradjanak. Ezt mondta egy hang. De az se nem ebbe az állapotba vót, úgyhogy nem így kaptam.” Ugyanitt 1983-ban az ünnepet követő napokban környékbeli asszonyok kis gyerekekkel átjöttek megnézni az eljegyzési oltárt. „Hát aztán, mikor jönnek befelé, akkor ott az ajtó előtt állt a Szűzanya nagy fényességbe. (...) ...minden erőm elhagy akkor, úgyhogy nem tudok megállni a lábamon. (...) Böske néni odagyött hozzám (...) azt a fényességet meglátta ő is.”⁴⁷ (12. kép)

Szurdokpüspökiben „Galcsó Bori néneékné szokták tartanyi a a Mária-menyegzőit minden évbe. Mikor a fia meghalt, úgy gondókozott, hogy nem tartja meg, mer nagy fájdalma van. Ahogy ott gondókozott, megjelent neki a Mária meg Janika [a fia], hogy meg kell tartanyi. [Az ünnepen] imádkoztak, énekeltek. Oszt mondják kintről is gyütt az ének, még szebben mint ödebe.. Ott vótak a hótak, azok énekeltek.”⁴⁸ Ugyanitt az 1989. évi eljegyzési ünnepre „gyütttek az idegenyek, azt mán gyütt velük a Szűzanya. Olyan jó rózsailat vót itt a konyhában, hogy így: h-h szedték a levegőt, akik a kegyelmet megkapták. Most már mondják, menyegző után kimondják, hogy minő csodálatos jó illatot éreztek ők. Ez ünnepi alkalommal a templomban mise alatt a virágok feltűnően rezegtek, amit a nép annak tulajdonított, hogy az egy hónappal korábban elhunyt 12 éves fiúcska volt valamilyen módon jelen”.⁴⁹ (13. kép)

A bemutatott látomások funkcionális megközelítésben végső soron célra irányuló magatartásviszonyt jelentenek, amelynek fő mozgatóereje a változtatni akarás:

- részint a megbillent – egyéni és közösségi – lelki egyensúly helyreállítása érdekében;

⁴⁶ Adatközlő: Hencz Pálné Urbán Klára (sz. 1928. Kiscset /Nógrád m./) Szécsénke Rákóczi u. 3.

⁴⁷ Adatközlő: Tamás Jánosné Fulkó Ilona (sz.1940. Szandaváralja /Nógrád m./) Magyarnándor Ady u. 6.

⁴⁸ Adatközlő: Miltner Lajosné Valus Ilona /sz. 1949/, Posch Győzőné gyűjtése, 1987., Palóc Múzeum Néprajzi Adattára: 989-88.

⁴⁹ Adatközlő: Kovács Jánosné Galcsó Borbála (sz.1932) Szurdokpüspöki Szabadság u. 6.

- másrészt a harmónia, paradicsomi lét utáni vágy motivációjával már itt a földön megtapasztalni a mennyországbeli életet.

Az élmények átélője a pszichológiai és szociális problémákat a vallásos hitből fakadó szinten, azok transzcendens vonatkozásában szeretné megoldani. Ez számára nemcsak a földi lét és idő korlátjai alóli fölszabadulást eredményezheti a mennyei világgal való közvetlen kapcsolatlétesítés útján, hanem még az egyházi tanítást is meghaladó lehetőségeket nyújt: az egyik asszony öngyilkosságot elkövető fia az átélt jelenés tanúsága szerint mégsem az örök kárhozatra jutott, hanem Szűz Máriával együttes megjelenése alapján, valamilyen módon, nyilván a mennyei boldogságra.

A látomások tartalmi motívumai arra mutatnak, hogy az égiek olykor közvetlenül „irányításuk alá vonják” az eseményeket, mint amikor például „akaratom ellenére fölugrottam”. A látomások során eltűnik a földi környezet, csak a tér van és nagy fényesség, illetve csak a Szűzanya van, nagy fényességben. Minden más eltűnik, akár a festészet régi, művészet előtti, képi korszakában. E kor embere számára Isten nemcsak a Szentírásban, hanem képi kinyilatkoztatásnak számító szent képeiben is jelen van a világban, sok esetben szentjei által.⁵⁰ Ez gyakorta a képi-fizikai ábrázolás megelevenedése által jön létre és különféle jelek kísérhetik (különlegesen jó illat, virág rezdülése, lámpa kihunyása). A megelevenedő Szent Szűz áldást oszt, köpönyege alá von, csodás léterőt áraszt vagy olykor könnyezik. Előfordul, hogy üzen, az engesztelésnek is számító ünnepi rítusgyakorlat folytatására, egyetértésre buzdít. (14. kép)

Összességében a Mária eljegyzése ünnepet a földi és a mennyei világ misztikus egyesülése, akár élők és holtak közös részvétele jellemzi.⁵¹ „Olyan felejthetetlen napok mind” - hallhattuk, s valóban, mert a résztvevők számára a mennyei örökkévalóság megélőlégezése, a szent időtlen idő elérése válik lehetővé évről-évre, ünnepről ünnepre.⁵² Az időnek és emlékezésnek az a paraszti modellje tárul föl, amely évi rendszerességgel időről-időre, újra és újra lehetővé teszi az azonosulást a Megváltás révén az emberiséget kereszténnyé újra teremtő Krisztus – és az ő szent anyja – szakrális földi életével. A kultúra, a lelkiség, az ünnepek és hétköznapi paraszti megélése arról tanúskodik, hogy ez az azonosulás nem annyira emlékezés gyanánt vagy az idők végezetére tekintettel valósul meg, mint inkább a Megváltás, bibliai idő aktualizálásaként. A szentek fizikai időn túli jelenvalósága válik érzékelhetővé.⁵³ Mintha a Megváltás világtörténelmi csúcspontja nem lehetne időbeli parcialitás a nemzedékek sorában, hanem a ciklikus és a lineáris történelmi időszemlélet integrálásával az folyamatos jelené válhatna. Mert ahogy Pál apostol szavai szerint is az örök jóságú mindenható Atya hálátlan megbántásával egyszersmind újra fölfeszítjük az érettünk meghalt isteni Üdvözítőt,⁵⁴ úgy – például a fölvázolt rituális jellegű engesztelés és ünneplés révén – a majdan remélt Mennyország is már köztünk van.

⁵⁰ Vö. Belting 2000.

⁵¹ Vö. Limbacher 1998b.

⁵² Vö. Lengyel-Limbacher 1997. 11-41., Limbacher 2002. 14-20.

⁵³ Vö. Belting 2000. 5-6.

Irodalom

BARNA Gábor

1985 Búcsújáráhely a Básti-hegyen. In: Ujváry Zoltán (szerk.): *Gömör néprajza I.* Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszéke, Debrecen, 163–178.

1987 (1988) A szakrális környezet tárgyai Kunszentmártonban. *Vallási néprajz* 3. ELTE Folklore Tanszék, Budapest, 318–233.

1989 Fejezetek a palóc néphitből. In: Bakó Ferenc (szerk.): *Palócok IV. Rítus és folklór.* Heves Megyei Múzeumok Igazgatósága, Eger, 595–677.

BELTING, Hans

2000 *Kép és kultusz. A kép története a művészet korszaka előtt.* Balassi Kiadó, Budapest

FINDURA Imre

1885 A palócokról. *Földrajzi Közlemények* XIII. 191–206.

ISTVÁNYFY Gyula

1900 Palócok. *Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képben. Magyarország VI. kötete.* Magyar Királyi Államnyomda, Budapest, 181–194.

JÁDI Ferenc – TÜSKÉS Gábor

1986 A népi vallásosság pszichopatológiája. In: Tüskés Gábor (szerk.): *„Mert ezt Isten hagyta...” Tanulmányok a népi vallásosság köréből.* Magvető Kiadó, Budapest, 516–556.

JORDÁNSZKY Elek

1836 *Magyar Országban, 's az ahoz tartozó Részekben lévő boldogságos Szűz Mária kegyelem' Képeinek rövid leírása.* Belnay' örököseinek betűivel, Pozsony. Fakszimile kiadás 1988, Tüskés Gábor és Knapp Éva utószavával. Akadémiai Kiadó, Budapest.

A karansági szent-kútnak eredete és valószínű története 1866 június 6-án egy 24 éves leánnyal. Nyom. Horák Egyednél. Kiadta: Klimó Mária é. n., Esztergom.

KELEMEN András

1978 A sámánizmus pszichoszociális alapjai. In: Hoppál Mihály – Istvánovits Márton (szerk.): *Előmunkálatok a Magyarság Néprajzához.* 3. MTA Néprajzi Kutatócsoport, Budapest, 143–148.

LIMBACHER Gábor

1998a „Magyarországnak egy külön védőszentje” – Szurdokpüspökből. In: Barna Gábor (szerk.): *Szentemberek – a vallásos élet szervező egyéniségei.* Szegedi Vallási Néprajzi Könyvtár 1. Néprajzi Tanszék, Szeged – Magyar Néprajzi Társaság, Budapest, 160–187.

1998b A népi unio-mystica, mint a vallási néprajz értelmezési szempontja. In: Pócs Éva (szerk.): *Extázis-álom-látomás.* Balassi Kiadó, Budapest – University Press, Pécs, 191–210.

2001a Festum desponsationis B. Mariae Virginis. Adatok és összefüggések egy régi ünnep közelmúltbeli palócföldi elterjedéséhez. In: Barna Gábor

⁵⁴ Zsid 6,6., Lonovics 1865 I. 293.

(szerk.): *Boldogasszony. Szűz Mária tisztelete Magyarországon és Közép-Európában*. Szegedi Vallási Néprajzi Könyvtár 7. Néprajzi Tanszék, Szeged, 305–317.

2001b Szűz Mária eljegyzése. In: Barna Gábor (szerk.): *„Nyisd meg, Uram, szent ajtódat...”* Köszöntő kötet Erdélyi Zsuzsanna 80. születésnapjára. Szent István Társulat, Budapest, 157–175.

2001c Túlvilági élmények a hasznosi Szenthelyen. In: Pócs Éva (szerk.): *Lélek, halál, túlvilág. Tanulmányok a transzcendensről II*. Balassi Kiadó, Budapest, 192–209.

2002 *Hazaszeretet, magyarságtudat a népéletben*. Palóc Múzeum Balassagyarmat.

2003 A csoda hagyományozódása egy öltöztetős Mária-szobor esetében. In: Pócs Éva (szerk.): *Áldás és átok, csoda és boszorkányság. Tanulmányok a transzcendensről IV*. Budapest, 94–118.

LONOVICS József

1865 *Népszerű egyházi archaeologia vagyis a katolikus ünnepek, szentségek, ünnepélyek s szertartások értelmezése, és a különféle rendes s rendkívüli szószéki jelentések, részint szent beszédekben, részint hirdetményalakú oktatásokban*. I. Az egyházi évkör. Kiadta Hopf János, Pest.

MANGA János

1962 A hasznosi tömegpszichózis. *Ethnographia* LXXIII. 353–388.

MORVAY Judit

1981 *Asszonyok a nagycsaládban. Mátraaljai palóc asszonyok élete a múlt század második felében*. 1. kiadás: 1956. Magvető Könyvkiadó, Budapest.

REGULY Antal

1994 *Magyarországi jegyzetek*. Szerkesztette és közreadja: Selmeczi Kovács Attila. Series Historica Ethnographiae 8. Néprajzi Múzeum, Budapest.

Gábor Limbacher

Apparitions at the Annual Festival of the Virgin Mary's Engagement

The study examines the folkloric and paraliturgic celebration of the Virgin Mary's Engagement in some villages of Northern Hungary. Visions and rites are also connected to the festival. The festival of Mary's Engagement is characterized by the mystical union of earthly and heavenly worlds. It becomes possible for the participants to approach eternity and get into contact with sacred time. Here the folk model of time and commemoration is revealed, which enables the participants to identify themselves with both Christ's and the Virgin Mary's earthly lives. Culture, spirituality, folk experience of festivals and ordinary days prove that this kind of identification is not so much a commemoration but rather the actualization of Salvation and Biblical times. The presence of saints beyond physical time becomes perceptible. It is as if Salvation – the culmination of world history, integrating cyclic and linear historical views of time – could become a continuous present.

1. kép. A megkötözött kezű Jézus gipsz szobra a jelenéses férfi házioltárán. Szűz Mária első jelenése alkalmával kérte tőle, hogy a megkötözött kezű Jézus rózsafüzérét imádkozzák.

Tar Táncsics u. 26., 1989. január.
(a szerző felvétele, Palóc Múzeum
Diatára [PMD]: 3531)

2. kép. Mária eljegyzési házioltár, menyasszonynak és vőlegénynek öltöztetett szobrokkal.

Tar Táncsics u. 26., 1990 január 26.
(a szerző felvétele, [PMD]: 4196)

3. kép. Az eljegyzési ünnep
alkalmából fátylas menyasszonyi
koszorúval ékített Mária-szobor
a házioltáron. Magyarnándor
Ady u. 6., 1989. január 21.
(a szerző felvétele, [PMD]: 3452)

4. kép. Az újonnan meghonosított
Mária eljegyzése ünnep dramatizálása.
Herencsény plébániatemplom,
1990. január 23. (a szerző felvétele,
[PMD]: 4404)

5. kép. Szűz Mária jegyesének szenthagyomány szerinti kiválasztása név felirattal ellátott száraz ág csodás kivirágzása útján történt. Ezt jeleníti meg a képen látható oltárrészlet. Tar, 1990 január 26. (a szerző felvétele, [PMD]: 4198)

6. kép. Rituális beköszönés térdhajtással, fohásszal a Mária eljegyzési házioltárnál. Magyarnándor, 1989. január 21. (a szerző felvétele, [PMD]: 3460)

7. kép. A helyi
hagyományőrző csoport egyik
tagjának keresztcsókolása
a Mária eljegyzési házioltár
előtt búcsúzáskor.

Szurdokpüspöki,
1989. január 28. (a szerző
felvétele, [PMD]: 3610)

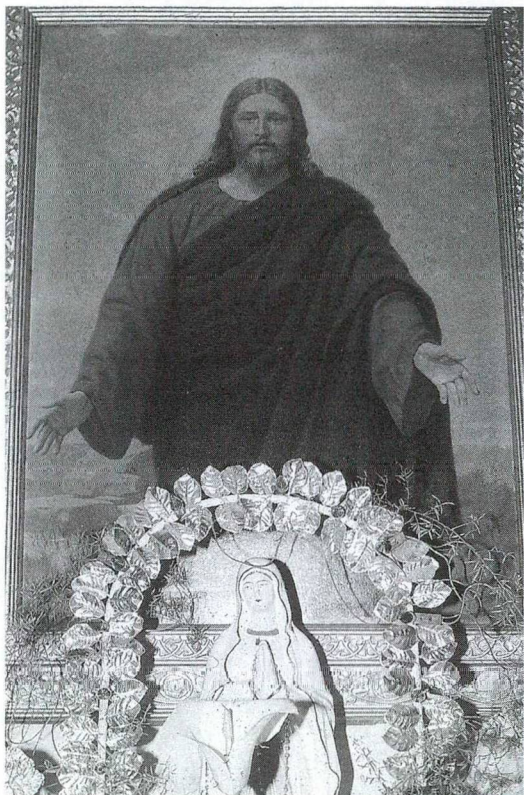
8. kép. Lakodalmi jellegű
előkészületek a Kánai menyegző
évköri szokásához, menyasszonyi
kaláccsal, süteményekkel, italokkal.
Szurdokpüspöki 1989. január 28.
(a szerző felvétele, [PMD]: 3600)

9. kép. Részlet
a plébániatemplom Mária-
oltáráról, amelynél a „csodás
mannahullás” történt.
Magyarnándor, 1989. január
21. (a szerző felvétele,
[PMD]: 3523)

10. kép. Mária eljegyzése
ünnep résztvevői, elől
a szurdokpüspöki
előénekesasszony jobbján huga,
balján a magyarnándori
előénekes. Gyöngyöspatai
plébániatemplom, 1989.
január 23. (a szerző felvétele,
[PMD]: 3544)

11. kép. Részlet az előénekesasszony házioltáráról. Magyarnándor, 1989. január eleje. (a szerző felvétele, [PMD]: 3422)

12. kép. A magyarnándori előénekesasszony Mária eljegyzése ünnepén. Gyöngyöspata, 1989. január 23. (a szerző felvétele, [PMD]: 3546)

13. kép. Házioltár ünnepi díszben
Szűz Mária eljegyzése alkalmából.
Szurdokpüspöki szabadság u. 6.,
1989. január 28. (a szerző felvétele,
[PMD]: 3577)

14. kép. Mária eljegyzése rítust
végző asszonyok. Magyarnándor,
1989. január 21. (a szerző felvétele,
[PMD]: 3480)

